

PERSPEKTIVA PSIHIJATRIJE

PROF. DR MIRKO PEKOVIĆ

Čini se da je nezahvalna za razmatranje tema perspektiva i razvoj psihijatrije u budućnosti. Budućnost je u principu globalno neizvjesna. Ipak, može se kazati da je sudbina i perspektiva psihijatrije u direktnoj zavisnosti od opštih društvenih kretanja u jednoj državi, odnosno svijetu, kao i od perspektive i sudbine drugih naučnih disciplina.

Društvena gibanja, lokalna i opšta, vrlo su fluidna i dinamična. Tako je bilo od drevnih vremena.

Vijek koji je za nama, kao i vijek u koji smo zakoračili, posebni su po mnogo čemu, u svim oblastima djelatnosti u smislu progresa, ljudskog saznanja, duhovne i materijalne kulture.

Bilo je i nesreća svake vrste, ratova, agresije, bolesti, stresnih okolnosti nemjerljivog stepene i intenziteta, koji su malo koga mimoišli. Svi statistički servisi saopštavaju da je incidencija duševnih poremećaja pojedinačno, a time i ukupno u porastu, bez obzira na mjere profilakse. Nekoliko zadnjih decenija evidentan je porast starog stanovništva (demografski problemi), što korelira sa porastom psihogerijatrijskih poremećaja.

Smanjuje se broj mladih širom globusa. Porodica se atomizuje. Sve je više brakova bez poroda, porodica koje djeca napuštaju prije ili kasnije („sindrom praznog gnijezda“). U sferi informacionog i komunikacionog sistema desile su se radikalne promjene, koje su nas povezale i integrisale toliko da je svijet postao globalno selo.

Promijenio se i vrijednosni sistem na pesonalnom i kolektivnom nivou. Psihijatrija i psihijatrijske institucije moraju biti na fonu tih dešavanja. Nacionalne kulture nestaju. Rastu velika gradska staništa i aglomeracije, gdje se život i ljudi alijeniraju, što pospješuje neke forme mentalne i socijalne patologije.

U velikm gradskim aglomeracijama već ranije je zabilježena visoka stopa shizofrenije („origin“ hipoteze o nastanku shizofrenije).

Materijalna i tehnička kultura su u nesaglasju sa mentalnim i duhovnim potrebama današnjeg čovjeka. Zapažen je zaključak u vidu sintagme Njujorške akademije nauka, vezane za zdravstvo: „Ide nam bolje, a osjećamo se gore“.

Tehnologija je čovjeku izmakla iz ruku i počela se ponašati autonomno. Čovjek je postao njen rob. Tako se čovjek konfrotira sa prirodom, pa i sam sa sobom. To je pretpostavka za dalji porast psihijatrijskog morbiditeta, čak i pojave novih psihijatrijskih entiteta. Sve su to neke grube i opore pretpostavke o mogućnostima porasta psihijatrijskog i socijalnog morbiditeta.

Teze da će duševni poremećaji rasti u stoljeću koje teče, baziraju se na neumoljivom jeziku statistike. Prema podacima SZO, četiri stotine miliona ljudi pati od nekog mentalnog poremećaja. Mnogi trpe i pate, a da to ne znaju da kažu.

Izvjestan je problem življenja („taedium vitae“). Depresije su u porastu. Na svakih 40 sekundi desi se po jedno samoubistvo.

Od shizofrenije boluje preko 45 miliona stanovnika u svijetu. Rastu psihoorganski poremećaji kod starih. Preko 45 miliona ljudi boluje od epilepsije. Preko 140 miliona ljudi pati od bolesti zavisnosti, a broj onih koji indirektno pate – ne zna se.

Preko 75 miliona alkoholičara se ne liječi.

Broj narkomana se ne zna. Broj lica ometenih u psihomotornom razvoju nije poznat. Znači, složene dimenzije ljudskog bića – biološka, psihološka i socijalna, usložnjavaju faktore rizika nastanka duševnih poremećaja, pa time i njihov konstantan porast, čega smo praktično danas svjedoci manje-više svi.

Duševni poremećaji su često odgovori na ozbiljna fizička oboljenja, zatim na stresove, razne traume i frustracije, te porast agresije svih formi. Pogoršani su uslovi i kvalitet života usljed nezaposlenosti, ograničenog školovanja, raznih vrsta diskriminacije i dokolice.

U velikoj socijalnoj, duhovnoj i tehnološkoj uzburkanosti i dinamici, koji traju nekoliko decenija minulog stoljeća, a nastavljaju se većom žestinom u novom milenijumu, teško je predvidjeti bolju sjutrašnjicu ljudskom rodu.

Psihijatrija ima obavezu da prati indirektno ta dešavanja, odnosno mogućnost čovjekove adaptacije i znakove maladaptacije u takvim okolnostima, izražene često manjim ili većim, odnosno dubljim ili plićim formama mentalne ili socijalne dekompenzacije. Pretpostavlja se da će psihijatrija u narednom periodu imati ogromne zadatke i obaveze. Po svojoj prilici, psihijatriju očekuju radikalne reforme, na fonu opštih društvenih kretanja.

Psihijatrija, kao što je ranije istaknuto, pored toga što liječi duševne poremećaje, ima ogromnu obavezu da štiti i unapređuje narodno zdravlje, mjerama za prevenciju mentalnih poremećaja.

Time je psihijatrija u stalnoj korespondenciji sa cjelokupnom medicinom i socijalnim disciplinama, što je prirodno ako se uzme u obzir kompleksnost čovjekove prirode (čovjek je biopsihosocijalno biće). Ogroman spektar pitanja koja stoje pred psihijatriju danas i sutra, tražiće dodatni napor njenog esnafa.

Validni odgovori na ta pitanja mogući su samo pod uslovom sistematske kontinuirane multidisciplinarnе i integralne (holističke) angažovanosti psihijatrije i visokog respekta od društvene zajednice. Mjere prevencije još uvijek ne daju one efekte koje očekuju zdravstvene ustanove i društvene institucije.

**Psihijatriji danas prijete
izvjesna opasnost da bude
uvučena u društveni koloplet
i klopku da tretira neke
društvene fenomene (vidove
socijalne patologije), koji
nemaju realno utemeljenje u
psihijatriji, što krnji njen
autoritet.**

Bolesnici koji boluju od hroničnih tjelesnih bolesti trpjeće i od psihičkih poremećaja. Stres i kriza su poodavno ubikviterne činjenice i nema razloga da tako ne bude i sjutra. Psihosomatski poremećaji su u plimi. Anksiozno-depresivni poremećaji već su na izvjestan način stil življenja u našem vremenu.

Sve pokazuje da će tako biti i sjutra.

Razne forme socijalne patologije (delinkvencija, kriminal, prostitucija, razne vrste nasilja i agresije, samoubistvo, bolesti zavisnosti i drugo) se situiraju iz dana u dan, stvarajući nespokoj po svojoj fenomenološkoj ekspresiji.

Raste broj zavisnika od sedativa i raznih umirujućih i analgetičkih sredstava, što stvara veliki broj invalida, sa tendencijom daljeg rasta HIV infekcija, po nekima kuga XX vijeka (36 miliona oboljelih, prijeti da zatre afrički kontinent), takođe donosi ozbiljne mentalne poremećaje oboljelim i njihovim porodicama.

Shizofrene psihoze su i danas u porastu, mada ima indikatora redukcije njene incidencije, zahvaljujući adekvatnijem i savremenijem pristupu ovoj bolesti.

**Psihijatrija sjutrašnjice
insistiráće na demokratizaciji
psihijatrijskih ustanova,
destigmatizaciji duševnih
bolesnika i njihovih porodica,
pravima duševnih bolesnika i
demokratizaciji unutar
psihijatrijskih ustanova.**

**Velike duševne bolnice
prepustiće vodeću ulogu
bolnicama manjih kapaciteta,
kao i centrima za mentalno
zdravlje (CMZ).**

**Psihijatrija budućnosti više će
korespondirati sa somatskom
medicinom, što će biti
pretpostavka za dalji razvoj
konsultativne (liaison)
psihijatrije.**

U psihijatriji je danas u uzletu biološki koncept, što će u budućnosti imati snažnije uporište. To ne znači da neće biti respektovani drugi – psihodinamski i sociodinamski aspekt u psihijatrijskoj praksi i misli (holistički princip).

**Nakon dugog oklijevanja i
skepse koja je vladala u odnosu
na limitiranost, a bogme i
neopravdane društvene
podozrivosti koja još traje,
vezano za psihijatrijske
dosezaje u tretmanu duševnih
poremećaja, napokon je svijet
shvatio tu kolektivnu zabludu i
od nje se polako ali sigurno
distancira.**

U prilog tome idu snažne inicijative SZO u smislu pomoći javnosti i zdravstvenim ustanovama koje se bave zaštitom mentalnog zdravlja, da što ozbiljnije shvate kolike probleme donose mentalni poremećaji, kolika je njihova cijena u ljudskom, socijalnom i ekonomskom smislu.

**Iz tih razloga svi su 7. april
proglasili danom zaštite mentalnog
zdravlja. Znači, mentalno zdravlje
je jedan od značajnih segmenata
zdravlja, kome SZO i ostale
međunarodne institucije poklanjaju
u poslednje vrijeme veliku pažnju,
kroz brojne aktivnosti i programe,
shodno politici i ekonomskoj moći
svake zemlje.**

U globalnu kampanju Svjetske zdravstvene organizacije uključila se i naša zemlja, nastojeći da proširi javnu i profesionalnu svijest o ozbiljnosti i teretu mentalnih poremećaja na pojedinca, porodicu i društvenu zajednicu u cjelini. Jednovremeno, Pakt stabilnosti za Jugoistočnu Evropu inicirao je zahtjev za veći angažman društvenih i profesionalnih institucija koje se bave pitanjem mentalnog zdravlja u našoj republici.

To je bio razlog što je Ministarstvo zdravlja u prioritete svrstalo izradu „Strategije unapređenja i zaštite mentalnog zdravlja u Republici Crnoj Gori“, koji je usvojila Vlada Crne Gore 2004. godine. Nekako u isto vrijeme usvojen je i Plan prevencije bolesti zavisnosti u Crnoj Gori.

Jednovremeno je usvojen Zakon o zaštiti i ostvarivanju prava mentalnih bolesnika, koji je u kontekstu opštih demokratskih kretanja kod nas.

U principu, preporuke SZO, kao i Pakta stabilnosti za Jugoistočnu Evropu, tiču se osavremenjavanja psihijatrijske zaštite u zemljama tranzicije i siromašnim zemljama, na postulatima psihijatrijske misli i prakse u zemljama Zapada. Inače, preporuke SZO date 2001.godine, tiču se novog razumijevanja, nove nade, sa motom „Budite smjeli. Pokažite brigu. Zaustavite odbacivanje“.

Preporuke SZO specifikovane su ovim redosljedom:

- obezbijediti liječenje u okviru primarne zdravstvene zaštite,**
- obezbijediti dovoljno psihotropnih lijekova,**
- pružiti liječenje u zajednici,**
- obrazovati stanovništvo,**

- uključiti zajednicu, porodice i korisnike,**
- uspostaviti nacionalnu politiku, program i zakonodavstvo,**
- razvijati stručni kadar,**
- povezati se sa drugim sektorima,**
- pratiti mentalno zdravlje u zajednici i**
- podržati istraživanja.**

U izvještaju SZO iz 2001. godine konstatuje se da smo svi odgovorni za mentalno zdravlje u sredinama u kojima živimo i radimo, te da ona (SZO) ima samo jedan cilj – da naša generacija bude posljednja koja će dozvoliti da stid i predrasude nadvladaju nauku i razum.

Psihijatrija budućnosti, na kraju, moraće da traga za nasušnim pitanjem (odgovorom) o smislu bitisanja, koji je postavio rodonačelnik trećeg bečkog psihoterapeutskog pravca Viktor Frankl, a nešto slično i pesimističnije kazao je i Hajdeger – nikada čovjek nije bio toliko veliki problem kao u našoj epohi.